

УДК 347.51

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7\(7\)-21-30](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-7(7)-21-30)

Вовк Марія Зіновіївна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007, тел.:(032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

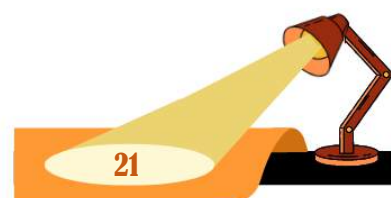
ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, У ЗВ'ЯЗКУ З НЕНАЛЕЖНИМ НАДАННЯМ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. Одним із невід'ємних прав людини, гарантованих Конституцією України, є право на охорону здоров'я. Фізична особа може реалізувати це право шляхом звернення до медичних закладів та приватно-практикуючих лікарів за наданням, зокрема медичних послуг. Неналежне надання медичних послуг може мати своїм наслідком заподіяння матеріальної чи моральної шкоди, каліцтво, ушкодження здоров'я або ж навіть смерть. При відшкодуванні шкоди, у зв'язку з неналежним наданням медичних послуг, виникає питання щодо співвідношення договірної та деліктної відповідальності. Мається на увазі застосування норм, що регулюють відшкодування шкоди, у зв'язку з неналежним наданням медичних послуг, при наявності укладеного договору між сторонами.

Стаття присвячена особливостям відшкодування шкоди, у зв'язку з неналежним наданням медичних послуг в Україні. За неналежне надання медичних послуг може наставати договірна та недоговірна цивільно-правова відповідальність. На підставі аналізу судової практики та наукової доктрини проведено розмежування договірної та деліктної цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг. З'ясовано, що незважаючи на те, що медичні послуги надаються на підставі договору, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи здійснюватиметься з урахуванням положень про недоговірну (деліктну) відповідальність.

Проаналізовано особливості відшкодування моральної шкоди у випадках, коли особи перебувають у договірних відносинах при наданні медичних послуг. На підставі судової практики з'ясовано, що право на відшкодування моральної шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства або положень договору.

Ключові слова: відшкодування шкоди, медична послуга, неналежне надання медичних послуг, цивільно-правова відповідальність, договірна відповідальність, деліктна відповідальність, моральна шкода.

Vovk Mariia Zinoviivna candidate of legal sciences, associate professor, associate professor of the Department of civil and legal disciplines, Lviv State University of Internal Affairs, St. Horodotska, 26, Lviv, 79007, тел.: (032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

PECULIARITIES OF COMPENSATION FOR DAMAGES DUE TO IMPROPER PROVISION OF MEDICAL SERVICES IN UKRAINE

Abstract. The right to health protection is one of the inalienable human rights guaranteed by the Constitution of Ukraine. An individual may exercise this right by applying to medical institutions and private practitioners to provide medical services, including medical care. Inadequate provision of medical services may cause material or moral damage, injury, damage to health or even death. When compensating for damage caused by the improper provision of medical services, the question arises as to the correlation between contractual and tort liability. It concerns the application of norms regulating compensation for damages in connection with the improper provision of medical services if there is a contract between the parties.

The article deals with the peculiarities of compensation for damages arising from improper provision of medical services in Ukraine. Contractual and non-contractual civil liability may become due to improper provision of medical services. Based on the analysis of court practice and scientific doctrine, the author distinguishes between contractual and tort civil liability for improper provision of medical services. Even though medical services are based on a contract, compensation for damage caused by injury or other damage to the health or death of an individual will be subject to the provisions of non-contractual (tort) liability.

In cases where persons are in contractual relations when providing medical services, the peculiarities of compensation for moral damage are analysed. Based on court practice, it is established that the right to compensation for moral damage arises due to a violation of a person's right regardless of the existence of special norms of civil law or contractual provisions.

Keywords: compensation for damages, medical service, improper provision of medical services, civil liability, contractual liability, tort liability, moral damage.

Постановка проблеми. Одним із невід'ємних прав людини, гарантованих Конституцією України, є право на охорону здоров'я. Фізична особа може реалізувати це право шляхом звернення до медичних закладів та приватно-практикуючих лікарів за наданням, зокрема медичних послуг. Медичні послуги, які включаються до змісту права на охорону здоров'я, можуть здійснюватись також і на підставі цивільно-правового договору. Відносини, що виникають в процесі надання медичних послуг та побудовані на договірних засадах, є цивільно-правовими.

Неналежне надання медичних послуг може мати своїм наслідком заподіяння матеріальної чи моральної шкоди, каліцтво, ушкодження здоров'я або ж навіть смерть. Тому право на охорону здоров'я забезпечене цілою низкою юридичних гарантій. Однією із таких гарантій, яка закріплена в ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я, є відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди.

Однак, як свідчить судова практика, при відшкодуванні шкоди, у зв'язку з неналежним наданням медичних послуг, виникає питання щодо співвідношення договірної та деліктної відповідальності. Мається на увазі застосування норм, що регулюють відшкодування шкоди, у зв'язку з неналежним наданням медичних послуг, при наявності укладеного договору між сторонами. Водночас, як слушно зазначає М. М. Хоменко, відсутність чіткої відповіді на питання щодо співвідношення норм договірної та недоговірної (зокрема, деліктної) права не сприяють формуванню усталеної судової практики [1, с. 307]. Це також призводить до послаблення дії закріплених механізмів захисту прав сторін, що вступають у відносини з надання медичних послуг.

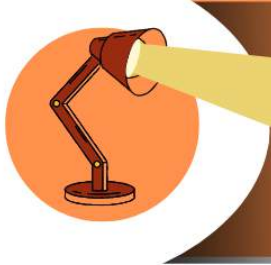
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням відшкодування шкоди, у зв'язку із неналежним наданням медичних послуг, присвятили свої праці такі вчені, як С.Б. Булеца, А.А. Герц, Н.В. Коробцова, О.С. Мостовенко, Г.Я. Оверко, Л.Я. Свистун, І.Я. Сенюта, К.О. Скриннікова, В.Ю. Стеценко, С.Г. Стеценко та інші. Однак дослідження цієї проблематики в умовах реформування законодавства України і його гармонізації з правом Європейського Союзу і досі залишається актуальним.

Метою статті є дослідження особливостей відшкодування шкоди, у зв'язку з неналежним наданням медичних послуг, та формулювання авторського бачення перспектив законодавчого регулювання цих відносин.

Викладення основного матеріалу. У юридичній науці цивільно-правову відповідальність у сфері медичної діяльності визначають як вид юридичної відповідальності, який виникає внаслідок порушення у галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері охорони здоров'я і який полягає переважно в необхідності відшкодування шкоди [2, с. 268–269; 3, с. 168].

З.Ф. Самчук-Колодяжна та Г.Я. Наконечна під цивільно-правовою відповідальністю у сфері надання медичних послуг розуміють санкцію за протиправне заподіяння шкоди здоров'ю пацієнта лікуючою особою, що викликає для останнього негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладення нових чи додаткових цивільно-правових обов'язків [4, с. 139].

За неналежне надання медичних послуг може наставати договірна та недоговірна цивільно-правова відповідальність. Договірна відповідальність має місце у разі порушення умов договірної зобов'язання у процесі надання медичних послуг. Підставою для недоговірної відповідальності є встанов-

лення складу цивільного правопорушення – цивільно-правового делікту [5, с. 43]. Недоговірна відповідальність – це відповідальність за порушення цивільних прав та обов’язків, що виникають не з договору, а з інших підстав (юридичних фактів). Недоговірна відповідальність має місце, зокрема, при порушенні абсолютних цивільних прав (особистих немайнових, речових та інших) [6, с. 205]. Саме право на охорону здоров’я як особисте немайнове право є таким абсолютним правом.

І.Я. Сенюта, цитуючи О.В. Савченка, зауважує, що складність розмежування деліктної і договірної відповідальності за неналежне надання медичних послуг полягає у тому, що одне і теж діяння може становити собою як делікт, так і порушення договірних зобов’язань. Основною відмінністю договірної і позадоговірної відповідальності у сфері надання медичних послуг є те, що форма і розмір позадоговірної відповідальності передбачаються лише законом, а розмір договірної відповідальності визначається як законом, так і договором [7, с. 396].

Варто звернути увагу на те, що відповідно до ст. 1196 Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров’я або смертю фізичної особи під час виконання нею договірних зобов’язань (договір перевезення тощо), підлягає відшкодуванню на підставах, встановлених статтями 1166 та 1187 ЦК України [8]. Отже, незважаючи на те, що медичні послуги надаються на підставі договору, відшкодування відповідної шкоди здійснюватиметься з урахуванням положень про недоговірну (деліктну) відповідальність.

Аналогічний підхід відображений у судовій практиці. Зокрема, у постанові від 27.09.2019 (справа № 755/2545/15-ц) Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду зазначив, що договірна відповідальність настає за невиконання умов договору, а позадоговірна (деліктна) – за спричинену шкоду здоров’ю на підставі правил ст. ст. 1166, 1167, 1195 ЦК України. Однак якщо у разі ненадання чи неналежного надання медичної допомоги пацієнтові завдана шкода каліцтвом або іншим ушкодженням здоров’я, то застосовуються правила як про договірну, так і деліктну відповідальність [9].

І.Я. Сенюта зауважує, що якщо внаслідок ненадання чи неналежного надання медичної допомоги пацієнтові була завдана шкода каліцтвом або іншим ушкодженням здоров’я, при цьому укладений договір про надання медичних послуг, то договірна та деліктна відповідальність поєднуються (кон’югаційний зв’язок відповідальності): договірна (за невиконання умов договору) і позадоговірна (за шкоду здоров’ю: цивільно-правова відповідальність виникатиме на підставі ст. 1195, 1166, 1167 ЦК України). Якщо договором передбачено збільшений обсяг і розмір відшкодування шкоди, то застосуванню підлягатимуть також відповідні положення договору в цій частині (для делікту). Якщо договором не передбачено збільшеного обсягу та

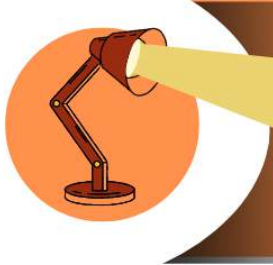
розміру відшкодування шкоди, то відшкодуванню підлягатиме шкода в розмірі, який буде доведено потерпілим на підставі наявних у нього доказів (для делікту). Якщо внаслідок ненадання чи неналежного надання медичної допомоги настала смерть пацієнта, незалежно від перебування у договірних відносинах, то виникатиме деліктна відповідальність і відшкодуванню підлягатиме шкода, завдана смертю потерпілого [7, с. 400-401].

Розробники Концепції оновлення ЦК України зазначають, що доволі популярним трендом сучасного деліктного права у світі є положення, відповідно до якого відшкодування шкоди, завданої здоров'ю (compensation of personal injuries), повинно здійснюватися за правилами деліктної відповідальності, навіть якщо шкода була завдана внаслідок виконання договору. Вони вважають, що відповідне правило повинно бути об'єктивовано в ЦК України [10, с. 52].

Важливе місце серед зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої в сфері надання медичних послуг, як слушно зазначає А.А. Герц, займає інститут моральної шкоди. Моральні страждання, заподіяні при наданні медичних послуг, спричиняють виникнення моральної шкоди. Відшкодування моральної шкоди гарантує передусім захист абсолютних прав особи, які порушено при наданні медичних послуг [11, с. 352].

Варто зазначити, що судова практика демонструвала різні підходи до вирішення питання про відшкодування моральної шкоди у випадках, коли особи перебувають у договірних відносинах, – від повного заперечення, продовжуючи твердження про можливість вимагати компенсації виключно у випадках, прямо визначених законодавством, до висновку про те, що моральна шкода завжди має недоговірну природу, а отже підлягає компенсації завжди у разі доведення її наявності [12, с. 161]. Зокрема, законодавство ХХ ст. не передбачало можливості відшкодування моральної шкоди. Тому домінуючою була точка зору про неприпустимість її відшкодування. Відповідно і судова практика характеризувалася певною «стабільністю» в цьому питанні – суди постійно і непохитно відмовляли у задоволенні позовів про відшкодування моральної шкоди [13, с. 38-39].

З проголошенням незалежності України інститут відшкодування моральної шкоди отримав теоретичне визнання, а згодом був сприйнятий законодавцем та судовою практикою. Зокрема, у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування (моральної) немайнової шкоди» від 31.03.1995 року № 4 суд зайняв позицію, що моральна шкода підлягає відшкодуванню, у передбачених законодавством випадках. У п. 2 цієї постанови зазначається, що спори про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди розглядаються, зокрема: коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції України або впливає з її положень; у

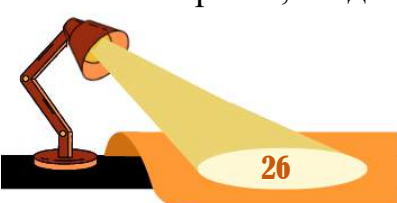
випадках, передбачених нормами Цивільного кодексу України та іншим законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди (наприклад, ст. 31 Закону України «Про інформацію», ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); при порушенні зобов'язань, які підпадають під дію Закону України «Про захист прав споживачів» чи інших законів, що регулюють такі зобов'язання і передбачають відшкодування моральної (немайнової) шкоди [14].

Велика Палата Верховного Суду змінила практику Верховного Суду України щодо відшкодування моральної шкоди за порушення договору. Зокрема, у своїй постанові від 01.09.2020 року (справа № 216/3521/16-ц) суд зробив висновок, що, дотримуючись положень статей 16 і 23 ЦК України та змісту права на відшкодування моральної шкоди загалом як і способу захисту суб'єктивного цивільного права, компенсація моральної шкоди повинна відбуватися у будь-якому випадку її спричинення – право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства [15]. У свою чергу Касаційний цивільний суд Верховного Суду у своїх постановках від 16.06.2022 (справа № 569/20510/19) [16], від 01.03.2023 (справа № 496/1691/19) [17] вказав, що тлумачення ст. 23 ЦК України свідчить, що вона є нормою, яка має поширюватись на будь-які цивільно-правові відносини, в яких тій чи іншій особі було завдано моральної шкоди. Це, зокрема, підтверджується тим, що законодавець вживає формулювання «особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав». Тобто можливість стягнення компенсації моральної шкоди ставиться в залежність не від того, що це передбачено нормою закону або положеннями договору, а від порушення цивільного права особи.

Однак, на думку Ю.М. Юркевича, такий підхід видається доволі дискусійним як із точки зору аналізу ч. 2 ст. 23 ЦК України, так і з інших приписів законодавства, адже, наприклад, у договірних відносинах сторони, керуючись принципом свободи договору, самостійно та з власної ініціативи вступають у них та, відповідно несуть ризик вибору контрагента [18, с. 629].

Цікавим є також те, що у судових рішеннях мають місце посилання на п. 4 ч. 1 ст. 611 ЦК України, в якому вказується на можливість відшкодування моральної шкоди у випадках передбачених договором чи законом.

Однак, як зазначає С. Є. Сиротенко, посилання п. 4 ч. 1 ст. 611 ЦК України на відшкодування моральної шкоди слід розуміти так, що така шкода є негативним наслідком порушення не зобов'язання (якого ще не існує), а абсолютного правовідношення. Відповідно, у такому разі факт завдання моральної шкоди стає самостійною підставою виникнення нового зобов'язання. Зміст ч. 2 ст. 509 ЦК України, з урахуванням п. 3 ч. 2 ст. 11 ЦК України, свідчить про те, що завдання моральної (немайнової) шкоди іншій

особі є самостійною та самодостатньою підставою виникнення зобов'язань. Оскільки, відповідно до ст. 23 ЦК України, заподіяння моральної шкоди пов'язано з порушенням майнових та немайнових прав потерпілого, які мають абсолютний характер, ці правовідносини можуть набувати правової форми виключно недоговірною зобов'язання й не можуть бути правовим наслідком порушення зобов'язання [12, с. 244].

Таким чином, з вище наведеного можна зробити висновок, що в судовій практиці простежується підхід, що моральна шкода повинна відшкодовуватися кожному, чие право порушене та кому вона дійсно завдана. Право на відшкодування моральної шкоди за неналежне надання медичних послуг виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства або положень договору.

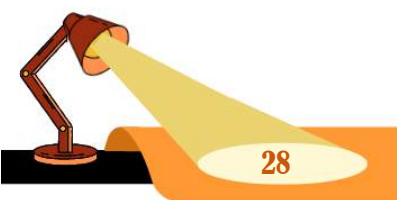
Поряд із цим, Касаційний цивільний суд Верховного Суду звертає увагу на специфіку тягаря доказування у справах щодо надання медичних послуг. Зокрема, у своїй постанові від 30.11.2022 (справа № 344/3764/21) зазначає, що мають пред'являтися пропорційні вимоги до ступеня деталізації обставин справи, які надаються пацієнтами. Від пацієнтів не можна очікувати та вимагати точного володіння медичними знаннями. Вони не мають точного розуміння процесів лікування та необхідної кваліфікації для аналізу та надання обставин справи, що становлять предмет спору. З метою належної участі в цивільному процесі сторона не повинна мати професійні медичні знання. У зв'язку з цим сторона процесу, яка є пацієнтом, має право обмежитися доповіддю, що дасть змогу припустити про порушення зі сторони обслуговуючого персоналу в силу наслідків, що настали для пацієнта. Тому, з урахуванням принципу розумності, пацієнту, який звернувся до суду за захистом порушених прав, що полягають у завданні шкоди здоров'ю, слід тільки вказати на порушення, а далі тягар доказування покладається на медичну установу чи на лікаря. При цьому вказане не призводить до порушення принципу диспозитивності судового процесу, а навпаки слугує для забезпечення процесуальної рівності сторін [19]

Висновки. Підсумовуючи вище наведене, варто відзначити, що за неналежне надання медичних послуг може наставати договірна та недоговірна цивільно-правова відповідальність. Незважаючи на те, що медичні послуги надаються на підставі договору, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи здійснюватиметься з урахуванням положень про недоговірну (деліктну) відповідальність. У судовій практиці також простежується підхід, що моральна шкода повинна відшкодовуватися кожному, чие право порушене та кому вона дійсно завдана. Тому право на відшкодування моральної шкоди за неналежне надання медичних послуг виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства або положень договору.

Література:

1. Хоменко М. М. Реформа недоговірних зобов'язань: пошук оптимальної моделі. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці від дня народження О.А. Пушкіна (Харків, 22 травня 2020 р.). Харків: Панов; ХНУВС, 2020. С. 307-311.
2. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник. Київ: Правова єдність, 2008. 325 с.
3. Булеца С. Б. Особливості цивільної відповідальності в медицині. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 21. Ч. II. Т. 1. С. 168-171.
4. Самчук-Колодяжна З.Ф., Наконечна Г.Я. Цивільно-правова відповідальність за порушення договору з надання медичних послуг. *Актуальні питання реформування правової системи*: зб. матеріалів XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 16–17 черв. 2017 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 139-141.
5. Кушнір В.В., Коробцова Н.В. До питання цивільно-правової відповідальності у сфері надання медичних послуг. *Молодий вчений. Серія: Юридичні науки*. 2019. № 11 (75). С. 42-46.
6. Цивільне право (частина загальна). Курс лекцій: навч. посіб. / за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЕКУС, 2021. 448 с.
7. Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики: монографія. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 27.09.2019 у справі № 755/2545/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81020404>.
10. Концепція оновлення цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
11. Герц А.А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2016. 421 с.
12. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.
13. Онищенко О. С. Відшкодування моральної шкоди у деліктних зобов'язаннях: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2017. 210 с.
14. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.
15. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.09.2020 у справі № 216/3521/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91644731>.
16. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 16.06.2022 у справі № 569/20510/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849701>.
17. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 01.03.2023 у справі № 496/1691/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109345574>.
18. Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах оновлення цивільного законодавства України: колективна монографія / Авраменко О. В., Андрусів У. Б., Верба О. Б. та ін.; за ред. проф. І. В. Красницького та проф. Ю. М. Юркевича. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 868 с.
19. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 30.11.2022 у справі № 344/3764/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107878096>.

References:

1. Khomenko, M. M. (2020). Reforma nedohovirnykh zoboviazan: poshuk optymnoi modeli [Reform of non-contractual obligations: search for an optimal model]. Abstracts of Papers: *Nauk.-prakt. konf., prysviach. 95-y richnytsi vid dnia narodzhennia O.A. Pushkina «Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu» – The science and practice conf., dedicate. 95th anniversary of the birth of O.A. Pushkin «Problems of civil law and process»*. (pp. 307-311). Kharkiv: Panov; KhNUVS [in Ukrainian].
2. Stetsenko, S. H., Stetsenko, V. Yu., & Seniuta, I. Ya. (2008). *Medychne pravo Ukrainy [Medical law of Ukraine]*. Kyiv: Pravova yednist [in Ukrainian].
3. Buletsa, S. B. (2013). Osoblyvosti tsyvilnoi vidpovidalnosti v medytsyni [The features of civil responsibility in medicine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo. – [Uzhhorod National University Herald. Series: Law]*, 21. part II. Vol. I. 168-171 [in Ukrainian].
4. Samchuk-Kolodiazhna, Z. F., & Nakonechna, H. Ia. (2017) Tsyvilno-pravova vidpovidalnist za porushennia dohovoru z nadання medychnykh posluh [Civil liability for violation of the contract for the provision of medical services]. Abstracts of Papers: *XIV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Aktualni pytannia reformuvannia pravovoi systemy» – XIV International science and practice conf. «Current issues of reforming the legal system»*. (pp. 139-141). Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
5. Kushnir, V.V., & Korobtsova, N.V. (2019). Do pytannia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti u sferi nadання medychnykh posluh [To issue of civil liability in the sphere of medical services]. *Molodyi vchenyi. Serii: Yurydychni nauky. – [Young Scientist. Series: Legal Sciences]*, 11 (75), 42-46 [in Ukrainian].
6. Spasybo-Fatieieva, I. (Eds.). (2021). *Tsyvilne pravo (zahalna chastyna) [Civil law (general part)]*. Kharkiv: EKUS [in Ukrainian].
7. Seniuta, I. Ya. (2018). *Tsyvilno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi nadання medychnoi dopomohy: pytannia teorii i praktyky [Civil law regulation of relations in the field of medical care: issues of theory and practice]*. Lviv: Vydavnytstvo LOBF «Medytsyna i pravo» [in Ukrainian].
8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: pryiniaty 16.01.2003 № 435-IV [The Civil Code of Ukraine from 16.01.2003 № 435-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu: pryiniata 27.09.2019 u spravi № 755/2545/15-ц [Resolution of the Supreme Court as part of the Panel of Judges of the First Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation from 27.09.2019 on the case № 755/2545/15-ц]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81020404> [in Ukrainian].
10. Kontseptsiiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy [The concept of updating the Civil Code of Ukraine]. (2020). Kyiv: Vydavnychiy dim «ArtEk» [in Ukrainian].
11. Herts A.A. (2016). Dohovirni zoboviazannia u sferi nadання medychnykh posluh [Contractual obligations in the sphere of medical services]. [dys. d-ra yuryd. nauk]. Lviv [in Ukrainian].
12. Spasybo-Fatieieva, I. (Eds.). (2020b). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar [Civil Code of Ukraine: scientific and practical commentary]. *Zahalni polozhennia. Osoby – General provisions. Persons (Vols. 1)*. Kharkiv: EKUS [in Ukrainian].
13. Onyshchenko O. S. Vidshkoduvannia moralnoi shkody u deliktnykh zoboviazanniakh [Compensation for non-pecuniary damage in tort obligations]. [dys. kand. yuryd. nauk]. Kyiv [in Ukrainian].

14. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy Pro sudovu praktyku v spravakh pro vidshkoduvannia moralnoi (nemainovoi) shkody: pryiniata 31.03.1995 № 4 [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine On judicial practice in cases of compensation for moral (non-pecuniary) damage from 31.03.1995 № 4]. *zakon.rada.gov.ua*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> [in Ukrainian].

15. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu: pryiniata 01.09.2020 u spravi № 216/3521/16 [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court from 01.09.2020 on the case № 216/3521/16]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91644731> [in Ukrainian].

16. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu Verkhovnoho Sudu: pryiniata 16.06.2022 u spravi № 569/20510/19 [Resolution of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court from 16.06.2022 on the case № 569/20510/19]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849701> [in Ukrainian].

17. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu Verkhovnoho Sudu: pryiniata 01.03.2023 u spravi № 496/1691/19 [Resolution of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court from 01.03.2023 on the case № 496/1691/19]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109345574> [in Ukrainian].

18. Avramenko, O.V., Andrusiv U.B., Verba O.B. et al. (2023). *Problemy pravovoho rehuliuvannia pryvatnykh vidnosyn v umovakh onovlennia tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy: kolekt. monohrafiia* [Problems of legal regulation of private relations in the conditions of updating the civil legislation of Ukraine: collective monograph] / eds.: I. Krasnytskyi, Yu. Yurkevych. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].

19. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu Verkhovnoho Sudu: pryiniata 30.11.2022 u spravi № 344/3764/21 [Resolution of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court from 30.11.2022 on the case № 344/3764/21]. *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107878096> [in Ukrainian].

